

Від редакції

Піотр Штомпка (1944 р. н.) — один з найвідоміших соціальних мислителів Східної Європи та провідний сучасний експерт в галузі посткомуністичних трансформацій, почесний професор Ягелонського університету в Польщі, дійсний член Польської академії наук, а також Американської академії наук та мистецтв. Впродовж 1998–2002 років він займав посаду віце-президента, а в 2002–2006 роках був президентом Міжнародної соціологічної асоціації. Серед головних книг професора Штомпки «Теорія суспільства: система і функції» (1974), «Переосмислення прогресу» (1990, у співавторстві з Джефрі Александером), «Суспільство в дії: теорія соціального становлення» (1991), «Соціологія соціальних змін» (1993), «Культурна травма та колективна ідентичність» (2004, у співавторстві з Джефрі Александером, Нейлом Смелзером та іншими). П. Штомпка є найближчим учнем та автором інтелектуальної біографії класика соціологічної теорії Роберта Мертон («Роберт Мертон: інтелектуальний профіль» (1986)), входить до редакційної колегії українського часопису «Філософська думка».

УДК 316.32.422(438+477)

Піотр ШТОМПКА:

**«ВИ ПОВИННІ ВІРИТИ, ЩО МОЖЕТЕ
ЗДІЙСНИТИ НЕМОЖЛИВЕ – І ЦЕ Є ЧИ
НЕ ЄДИНИМ РЕЦЕПТОМ ДОСЯГНЕННЯ
СПРАВЖНЬОГО УСПІХУ!»**

Інтерв'ю Сергія Курбатова з Піотром Штомпкою

У своєму ексклюзивному інтерв'ю професор Штомпка розповідає про власне становлення як науковця та публічного інтелектуала, роль відомих соціологів в цьому процесі, родинні зв'язки з Україною та бачення її перспектив в європейському та світовому контексті, роль та місце освіти та інших факторів в сучасних соціальних трансформаціях. Для пояснення доленосних європейських подій, зокрема падіння комуністичних режимів в країнах Східної Європи та СРСР, професор запропонував теорію «культурної травми» як лише один з підходів до феномену посткомуністичних трансформацій. Як складна теоретична конструкція цей підхід виходить з того, що природа трансформаційних процесів є неоднорідною та передбачає рух як вгору, так і вниз. В рамках зазначеної теорії обґрунтовуються механізми подолання культурної травми.

Ключові слова: трансформації, комуністичні режими, культурна травма, глобалізація, Польща, Україна.

Піотр Штомпка — чи не найвідоміший соціолог Східної Європи, экс-президент Міжнародної соціологічної асоціації, професор Ягелонського університету, дійсний член Польської академії наук, автор численних книг, перекладених багатьма мовами світу. З професором Штомпкою ми розмовляємо про його бачення причин соціальних трансформацій в сучасному світі, негативні посткомуністичні реалії та процес їх подолання в Польщі та Україні, успішну академічну кар'єру та роль в ній «фактора успіху».

Піотр, хотілося б розпочати нашу розмову з досить абстрактного питання: що відбувається з сучасним світом? Напевно, Ви, як провідний експерт в галузі соціальних трансформацій, можете пояснити феномен «арабської весни» та відповідних рухів в Тунісі, Єгипті, Лівії та інших країнах. Чому, на перший погляд, стабільні режими на чолі з харизматичними лідерами, руйнуються та сходять з історичної арени?

Великі історичні події практично завжди трапляються «випадково» — достатньо згадати доленосні європейські революції або ж падіння комуністичних режимів в країнах Східної Європи та СРСР. Напередодні цих подій ніхто не міг передбачити їх можливість. Ці історичні феномени виникають, коли несподівано співпадають кілька факторів, провокуючи колосальну людську мобілізацію. Серед цих факторів найчастіше називають небажання значної кількості людей підтримувати існуючий порядок та масове незадоволення умовами життя. Як наслідок, з'являються популістські рухи, які, рано чи пізно, руйнують існуючий режим. В усякому разі, так було в минулому.

Стосовно «арабської весни»: я не спілкувався з безпосередніми учасниками цих подій, і моє бачення відповідної ситуації базується на матеріалах преси. Але я вбачаю в нинішніх подіях вплив ряду факторів, аналогічних тим, які призвели до розпаду радянської системи в 1989 році. По-перше, це зростаюче відчуття власного приниження серед народних мас. В умовах, коли соціальна дистанція стає все більшою, і, що в даному випадку є особливо важливим, зримою, наочною, це стає особливо відчутним. В сучасному суспільстві споживання, яке стає типовим і для країн Близького Сходу, спостерігається тенденція до відвертої демонстрації власної заможності. Ще американський соціолог Торстейн Веблен в відомій книзі про феномен споживання помітив, що ті, хто володіють великими грошима, намагаються продемонструвати даний факт публіці. Це для них своєрідне джерело задоволення — продемонструвати людям атрибуту власного фінансового успіху. Але подібна демонстрація веде до виникнення у широких верств населення критично важливого для організації будь якого масового руху почуття — почуття несправедливості.

Несправедливість — це дуже суб'єктивна річ, люди сторіччями можуть жити в дуже поганих умовах без цього почуття. Чому? Тому що вони не мають можливості порівнювати власні умови з іншими. Ситуація змінюється, коли вони бачать альтернативу — велику групу людей, що живе зовсім в інших умовах. Коли це стосується королів та невеликого за чисельністю прошарку аристократії, дана ситуація ще сприймається як щось належне. До того ж, існують численні ідеологічні методи підтримки віри в те, що ці люди особливі, а їх краще життя обумовлене санкцією надприродних сил. Але в сучасних умовах гостре відчуття несправедливості виникає дуже швидко — адже люди бачать велику кількість людей, що невпинно збагачуються та демонструють високі стандарти життя.

Наступний фактор активізації почуття несправедливості пов'язаний з глобалізацією. Телебачення, Інтернет та інші засоби комунікації «відкрили» для населення середній рівень життя в привілейованих, переважно північних та західних країнах. І те, що соціологи називають «демонстраційним ефектом», поглибило відчуття несправедливості. «Чому у власній країні ми живемо так

бідно, в той час як населення інших країн процвітає?» — запитують вони. Так трапилося, що ці бажані умови життя в більшості випадків співпадають з демократичними принципами державного устрою. Тож значна кількість людей приходить до думки, що причини їх поневірянь мають політичний характер, що це зростаюче почуття несправедливості та розчарування та зростаюча нерівність безпосередньо пов'язані з їх власною політичною системою та диктаторським авторитарним режимом, який її уособлює.

І тут вступає в дію інший фактор — людська властивість наслідувати дії інших. Завдяки універсальному доступу до засобів масової інформації, люди бачать, як в інших країнах народ виходить на вулиці, бореться за власні права, здійснює «помаранчеву» чи якусь іншу революцію. Вони, насамперед, освічені верстви населення, переконуються в можливості аналогічних дій, розуміють, що об'єднавшись у спільноту, можуть радикально змінити існуючу ситуацію. У даному випадку дуже важливою є роль соціальних мереж, які надають можливості комунікації опозиційно налаштованому населенню, адже у подібних країнах ЗМІ, як правило, знаходяться під контролем влади. Через соціальні мережі та поширювані в них коментарі людина дізнається, що не лише вона відчуває несправедливість та пригноблення з боку влади. Поки люди думають, що це лише їх особисті проблеми, вони ніколи не вийдуть на вулиці для боротьби з режимом, адже вони просто бояться це робити. Людина — це дуже раціональна істота, яка завжди намагається уникати надмірних ризиків. Ситуація змінюється, коли людина дізнається, що багато інших поділяють з нею відчуття несправедливості та готові до акцій протесту та інших масових акцій. Є такий психологічний термін, «плюралістичне невігластво». Його сутність в тому, що я не можу знати думки інших людей, не можу достеменно сказати, чи приєднаються вони до спільної боротьби та опозиційних рухів. Сучасні засоби комунікації дозволяють суттєво подолати це невігластво. Також його подоланню сприяє урбанізація — те, що люди живуть у великих містах, а не у маленьких селах, активно сприяє їх безпосереднім контактам та також руйнує невігластво.

Нарешті, Інтернет та сучасні технології надають великі можливості для мобілізації населення. Вперше це продемонструвало кілька років тому селянське повстання в Мексиці — його лідери поширювали свої послання та координували дії виключно через Інтернет. Зараз ми бачимо аналогічні події на Близькому Сході. Використовуючи глобальну мережу, опозиційні лідери пояснюють людям, що і як робити, де збиратися, як себе поводити. Мобілізована людська спільнота має велику владу, яка здатна повалити будь-який режим. Все, що я сказав — поки не результати спеціального дослідження, а лише спроба застосувати категоріальний апарат історичної соціології, зокрема теорії революції, повстань, мобілізації та соціальних рухів та інші теоретичні конструкти, до процесів, які відбуваються в сучасному світі.

Аналізуючи процес соціальних трансформацій у пострадянських країнах, Ви використовуєте, як на мене, дуже вдалий термін «культурна травма». Чи пододала цю травму сучасна Польща?

Трансформаційні процеси тривають в Польщі вже більше 22 років. Звичайно, ті проблеми, які я узагальнено назвав «культурною травмою» не є остаточно подоланими. Але теорія «культурної травми» — це лише один з підходів до феномену посткомуністичних трансформацій. Є багато інших підходів, наприклад, дуже проста ідея про те, що ми повинні запозичити західні політичні, економічні та культурні інституції, щоб наздогнати західноєвропейські країни. Тобто достатньо провести модернізаційні процеси у відповідності з досвідом успішних європейських країн. Але сучасний світ нагадує мені ескалатор, який постійно рухається, і, щоб наздогнати лідерів, треба зробити певний якісний ривок, а це дуже складно.

Мій підхід є більш складною теоретичною конструкцією. Його висхідний пункт полягає в тому, що природа трансформаційних процесів є неоднорідною та передбачає рух як вгору, так і вниз. Трансформаційні процеси неодмінно передбачають протиріччя, конфлікти та їх вирішення — це нагадує бачення історії Гегелем та Марксом. Загальна картина історії твориться індивідами у постійній боротьбі та викликах, які створює як оточуюче середовище, так і представники інших соціальних груп. Відповідаючи на ці виклики, люди об'єднуються та творять нову соціальну реальність.

Після розпаду політичної, економічної та культурної системи авторитарних суспільств, населення посткомуністичних країн опинилося у незвичній аксіологічній ситуації — інші цінності, інші правила гри, інші очікування визначали їх повсякденне життя. І ці зміни були надзвичайно травматичними, адже кожний повинен був несподівано та дуже швидко адаптуватися до нових реалій. Наприклад, ти звик розраховувати на підтримку з боку держави: вона забезпечує тебе роботою, гарантує певний рівень соціальної безпеки, піклується про твій вільний час, спортивні заняття, сімейний побут. І раптом ти опиняєшся в ситуації, коли немає ніяких гарантій. Ти сам повинен досягти усіх цих благ в умовах жорсткої конкуренції, сам повинен за них платити.

Інший травматичний момент полягає в тому, що за радянських часів всі аспекти життя визначалися та контролювалися правлячою верхівкою. Тому все було стабільним та передбачуваним. Хай тоді життя було позбавлено яскравих барв, але кожний відчував певну соціальну захищеність. Зараз же ти примушений постійно ризикувати. З ризиками пов'язані і процес навчання, і процес працевлаштування, і процес інвестування грошей.

Існує кілька механізмів подолання культурної травми. Один з них полягає в мобілізації людей, які намагаються подолати неприйнятні обставини, та залучення їх до певного роду діяльності. В Польщі таким механізмом стала

освіта. Ми спостерігали значне зростання кількості осіб, які відвідували школи та університети. Вони повірили, що в сучасних умовах саме освіта надає найкращі шанси отримати гарну роботу та покращити життя. Раніше освіта не розглядалася як важливий фактор соціальної мобільності, і пересічний громадянин орієнтувався на інші фактори, наприклад, політичну ангажованість, задля підвищення власного статусу та отримання кращої роботи.

Інший механізм, який важливий для будь-якої посткомуністичної країни, це так званий «підприємницький імпульс». Велика кількість людей стала самостійно, на свій страх і ризик вирішувати власні економічні та соціальні потреби, працювати на себе. Була створена значна кількість малих підприємств та закладів обслуговування, в які інвестовані зароблені заощадження. Зараз, коли ти їдеш дорогами Польщі, ти бачиш велику кількість оголошень — «я виробляю певні речі», «моє господарство може вам запропонувати», «я допоможу вам побудувати власний будинок». І цей «підприємницький імпульс» є дуже важливим! Можна ідентифікувати ще безліч подібних механізмів, але тоді треба написати відповідну книгу. Та найважливіший механізм подолання «культурної травми» дуже простий — це зміна поколінь. Нові покоління, які народилися, навчалися в школі, отримували освіту в університетах, несуть нові цінності, правила та очікування та не мають досвіду культурної травми. Тож природне подолання культурної травми є наслідком демографічних змін в суспільстві.

Та, на жаль, не всі різновиди травм пов'язані з комуністичним минулим. Багато з них є наслідками стрімких темпів трансформаційних процесів, які мають численні негативні аспекти. Наприклад, безробіття, яке є неодмінним атрибутом змагальної капіталістичної економіки, за умов швидких змін основних економічних інституцій значно активізується. Це одна з проблем сучасної Польщі, де рівень безробіття перевищує 10%, а іноді досягав навіть 15%. І це, переважно, молоді люди, які не потерпають від культурної травми, але стикаються з неможливістю самореалізації, адже вони просто не можуть знайти роботу. І це призводить до ситуації аномії, яку чудово описав Роберт Мертон на прикладі Сполучених Штатів.

Інший різновид травми, з яким стикається населення Польщі, пов'язаний з політичними трансформаціями. На жаль, наша політична еліта не завжди належним чином підготовлена та готова до роботи в демократичних умовах. Політики досить часто поводять себе надто егоїстично, деякі розглядають свої посади як джерело особистого збагачення. Все це призводить до серйозних публічних скандалів навколо корупції, хабарів та інших патологічних явищ. І це, безперечно, є травмою для тих, хто підтримує демократію. Вони бачать, що ті, кому вони повірили та обрали демократичним шляхом, є насправді дуже далекими від задекларованих ідей та цінностей. Оскільки подібні

випадки дуже активно висвітлюються в мас-медіа, люди сприймають ці факти узагальнено, та починають вірити, що всі політики нечесні, всі доктори беруть хабарі, всі судді корумповані.

На жаль, всі ці патологічні явища ми можемо спостерігати і в Україні. Чи зверталися Ви в своїх дослідженнях до українського досвіду соціальних трансформацій?

Мені важко коментувати українську ситуацію, хоча в мене є певний біографічний зв'язок з Україною. Моя мати народилася в невеликому містечку біля Києва та почала там ходити до школи. Вона походить з польської родини, але її батько і мій дідусь в той час працював там директором госпіталю. Вони переїхали до Польщі після Жовтневої революції. Крім того, я маю багато друзів серед української соціологічної громади. Але я не є експертом з української проблематики і більшість моїх ідей базуються на матеріалах ЗМІ.

Безперечно, український досвід трансформацій відрізняється від польського. Почну з того, що за радянських часів Україна була частиною СРСР, в той час як Польща мала певний суверенітет в якості держави-сателіту. Хоч в нас часто підкреслюють негативні наслідки «радянзації», Польща все ж таки була значно більш незалежною та самостійною, ніж Ваша країна. Тож прогнози щодо успішності польських соціальних трансформацій були більш високими, аніж в українському випадку. Також слід згадати, що більшість українських земель знаходилися в сфері контролю з боку СРСР значно довше у порівнянні з польськими землями. Цим можна пояснити різницю в прихильності населення до старої системи та її інституцій. І це не обов'язково пов'язане з комуністичним минулим, скоріше це простежується у відношенні до могутнього сусіда — Росії. У деяких людей російський фактор викликає почуття ностальгії, пов'язаний з почуттям стабільності, безпеки, великої влади цього сусіда. І це одна з причин політичного поділу України на проросійських та прозахідних громадян. Цей поділ присутній серед політичної еліти та відображений у структурі політичних партій.

Ми в Польщі дуже віримо, що в політичному сенсі Україна зможе успішно рухатися в західному напрямку. В культурному і освітньому відношенні Україна впродовж сторіч була (і продовжує залишатися зараз!) частиною європейської спільноти. Але у політичному сенсі для вас важливо стати частиною Європейського Союзу, і Польща вбачає свою місію в тому, щоб допомогти Україні пройти цей шлях. Українське питання є пунктом, по якому практично всі політичні сили сучасної Польщі мають повний консенсус. Наші політичні лідери з часів президента Квасневського намагалися допомогти побудувати міст між Києвом та Брюсселем. Звичайно, це потребує подолання певних форм ворожнечі, які залишилися в історії, але примирення стосовно подій минулого — це єдиний можливий шлях для сучасної Європи. Якщо ми при-

мирилися з Німеччиною та Росією, то невже не зможемо знайти спільну мову з Україною? Особисто я ніколи не зустрічав в Польщі негативного ставлення до сучасної України та українців.

Ви згадували Роберта Мертона, одного з класиків сучасної соціології. Знаю, що вас пов'язували дружні стосунки. Не могли би Ви розповісти, як відбулося Ваше знайомство та взагалі поділитися враженнями про цю непересічну особистість?

Хотів би розпочати з того, що в успішній академічній кар'єрі, як і в житті взагалі, щасливий випадок, часом, відіграє визначальну роль. Наприклад, одруженню часто передує випадкова зустріч з чарівною дівчиною. Ви не плануєте цю зустріч, її неможливо передбачити, але це трапляється і стає доленосним. Щось подібне відбувається і в академічному житті. Часом вам щастить. Таким моментом фортуни в моєму житті була зустріч з Робертом Мертоном, який став для мене справжнім вчителем та наставником. А це є дуже важливим, адже в академічному житті треба мати певну ідеальну модель представника власної професії та співвідносити себе з цією моделлю.

Мені пощастило познайомитися з Робертом Мертоном за досить незвичних обставин. Після захисту докторської дисертації я отримав Фулбрайтівську стипендію для проведення досліджень у США. Польща у цьому відношенні була більш відкритою та ліберальною, аніж СРСР, тож в 70-ті роки наші кращі дослідники мали можливості отримувати різноманітні гранти на стажування. Тож, отримавши Фулбрайтівську стипендію, я мав змогу поїхати на рік до університету Берклі. Приїхавши до Сполучених Штатів, я твердо вирішив, що доля дала мені унікальний шанс, але, щоб зреалізувати цей шанс, я повинен відмовитися від деяких речей. Я розумів, що після повернення до Польщі мої шанси знову опинитися у США будуть мінімальними, тож я вирішив впродовж мого перебування у Берклі написати книгу англійською мовою та надрукувати її тут, щоб матеріалізувати цей академічний зв'язок з Америкою.

Слід зазначити, що то були найтяжчі часи мого академічного життя, бо я багато працював, живучи при цьому у надто поганих умовах. Вас напевно здивує, що я знімав маленьку кімнату без зручностей, 5 на 7 метрів, у будинку для престарілих. Я використовував ванну кімнату на поверсі разом з цими літніми людьми. Це все, що я міг дозволити собі в той час. Я купив друкарську машинку і практично весь свій час у маленькій кімнаті присвячував роздумам та друкуванню моєї книги. Також я відвідував лекції провідних університетських професорів, зокрема Герберта Блумера та Філіпа Селзніка. На той час в Берклі було дуже багато цікавих особистостей. Я також познайомився там зі студентами, співпраця з якими стала частиною мого подальшого життя. До речі, деякі з цих студентів в подальшому стали провідними американськими науковцями — наприклад, Джефрі Александер. Але моїм головним завданням було написання книги. Ця книга базувалася на моєму

дисертаційному дослідженні, яке я намагався доповнити новою літературою та консультаціями співробітників університету Берклі. Я писав дуже повільно, адже це була моя перша книга англійською мовою. Ви чудово розумієте, як складно писати англійською іноземцю! До того ж, я не мав можливості наняти англомовного редактора тексту, адже його послуги коштували 7 доларів на годину, а моя стипендія складала 450 доларів на місяць — на такі гроші я не міг навіть мріяти про англомовного редактора! Тож я ризикнув та відправив невідредагований текст книги одразу багатьом видавництвам, що не є прикладом, який варто наслідувати, але на той час я не мав іншого вибору!

На моє здивування... Ні, здивування не було — я вірив у власну перемогу! Ви просто зобов'язані вірити в успіх роботи, яку виконуєте. Якщо ви не вірите у власний успіх, нічого не трапиться. Ви повинні вірити, що можете здійснити неможливе — і це є чи не єдиним рецептом досягнення справжнього успіху! Отже, я вірив, але розумів великі ризики. І я отримав багато відмов від різних видавництв і... три пропозиції надрукувати книгу! Тож я обрав краще з цих трьох видавництв і моя книга «Теорія суспільства: система та функції» побачила світ у престижному нью-йоркському видавництві. Одна з глав цієї книги викликала особливий інтерес американських соціологів, адже, порівнюючи марксизм та функціоналізм, я робив спробу довести, що основні філософські та логічні структури функціоналізму подібні до тих, які запропоновані у теорії соціально-економічних формацій Карла Маркса, особливо у працях так званого пізнього періоду його творчості. З точки зору тодішньої теорії я припускав щось неймовірне!

Час плинув, я повернувся до Польщі. І одного дня отримав листа від Роберта Мертона. Він писав: «Дорогий містер Штомпка, я прочитав Вашу книгу та вважаю її дуже цікавою. Це дуже незвично — порівнювати структурний функціоналізм з марксизмом. Чи не могли би Ви приїхати до Нью-Йорку, щоб ми обговорили Ваші погляди?» Я відповів: «Дорогий містер Мертон, це чудово, що Ви прочитали мою книгу, але я не маю ані закордонного паспорту, ані фінансової можливості приїхати до Нью-Йорку обговорити з Вами мою книгу». В результаті, Мертон організував для мене ставку запрошеного професора в Колумбійському університеті. Він також надіслав запрошення з інформацією про те, що всі фінансові витрати бере на себе приймаюча сторона. Цей лист став підставою для отримання закордонного паспорту.

Тож я приїхав до Нью-Йорка та зустрівся з Мертоном. Він познайомив мене з Полом Лазарсфельдом, який теж читав мою книгу, і втрьох ми обговорювали її положення. Так розпочалося наше особисте знайомство. Потім Мертон став запрошувати мене кожного року влітку, щоб я викладав на шеститижневих прискорених курсах для студентів. Звичайно, це були гарні студенти. Я читав курси, пов'язані з введенням в соціологічну спеціальність: «Введення

в соціологію», «Історія соціології і соціальних змін», «Класична соціологія». Звичайно, для мене це було дуже гарною школою! В ті часи і склалися наші близькі професійні та особисті стосунки з Робертом Мертоном, які тривали впродовж 27 років до його смерті. Я написав інтелектуальну біографію Роберта Мертона, яка побачила світ в 1986 році — це була перша книга, присвячена опису та аналізу його ідей. Також я надрукував збірку його кращих праць «Роберт Мертон про соціальну структуру та науку» зі своєю ґрунтовною передмовою в видавництві університету Чикаго. Тож я всіляко намагався віддавати інтелектуальні борги власному вчителю. В той же час я все більше і більше піддавався впливу його способу викладу соціологічного матеріалу, його теоретичній уяві, стилістиці його письма, адже Мертон завжди приділяв велику увагу тому, якою мовою написані його твори. Ми спілкувалися годинами, я мав повний доступ до його архівів. З появою Інтернету ми перейшли на електронне листування. Можливо, колись я надрукую ці листи. В свої 90 років Мертон дуже активно користувався Інтернетом, цікавився новітніми технологіями комунікації. До речі, свою останню подорож до Європи, на церемонію присудження Нобелівської премії з економіки його сину, Роберт Мертон здійснив у віці 91 року! Він дуже пишався цим досягненням, і з того часу всі листи підписував: «Роберт, гордий батько Нобелівського лауреата».

В цілому ж зустріч з Мертоном була великою вдачею в моєму житті! Але хочу наголосити, що практично кожен з нас має ці моменти успіху, але далеко не кожний спроможний ними скористатися. Тож лише успіх є недостатнім, до того ж він приходить нечасто. Отже, коли ти відчуваєш цей момент, потрібно «схопити успіх», тобто робити щось перспективне, прикладаючи до цього значні зусилля. Якби я не писав свою книжку в будинку для престарілих, а, скажімо, проводив час на чудових каліфорнійських пляжах чи займався іншими приємними речами, удача, напевно, покинула би мене. Можливо, я б зекономив якісь гроші, та, повернувшись до Польщі, купив би мотоцикла, але... Тож успіх — то таємна річ!

Петр Штомпка: «Вы должны верить, что можете осуществить невозможное — и это едва ли не единственный рецепт достижения настоящего успеха». Интервью Сергея Курбатова с Петром Штомпкой.

В своем эксклюзивном интервью профессор Штомпка рассказывает о своем становлении как ученого и публичного интеллектуала, роли известных современных социологов в этом процессе, семейных связей с Украиной и её перспективах в европейском и мировом контекстах, роли и месте образования и других факторов современных социальных трансформаций. Для объяснения судьбоносных европейских событий, в частности, падения коммунистических режимов в странах Восточной Европы и СССР профессор предложил теорию «культурной травмы» как одного из подходов к феномену посткоммунистических трансформаций. Как сложная теоретическая конструкция этот подход исходит из того, что природа трансформационных процессов является неоднородной и предполагает движение

как вверх, так и вниз. В рамках этой теории обосновываются механизмы преодоления культурной травмы.

Ключевые слова: трансформации, коммунистические режимы, культурная травма, глобализация, Польша, Украина.

Piotr Sztompka: «You need to believe that you could achieve something extraordinary — and this is the unique formula of true success». Interview with Piotr Sztompka conducted by Serhiy Kurbatov.

In his interview Professor Sztompka describes his biography as a researcher and a public intellectual, shows the role of famous modern sociologists in this process, tells us about his family relations to Ukraine and analyzes its perspectives in European and world contexts, shares his thoughts about education and other factors of social transformation. Professor proposes the theory of «cultural trauma» as only one of the approaches to the phenomenon of post-communist transformations. Basing on it he tries to explain the crucial European events, including the fall of the communist regimes in Eastern Europe and the Soviet Union. As a complex theoretical construction this approach presupposes that the transformation processes are heterogeneous by their nature and include the movement up and down. The mechanisms of overcoming the cultural trauma are grounded within the framework of the given theory.

Keywords: transformations, communist regimes, cultural trauma, globalization, Poland, Ukraine.